

Beogradska defektološka škola –
Belgrade School of Special Education
and Rehabilitation
Vol. 23, No. 3 (2017), str. 77-84

UDK 364.6-056.24
811.163.41'373.612.2
Pregledni rad – Literature reviews
Primljen – Received: 4.9.2017.
Prihvaćen – Accepted: 2.10.2017.

Pejorativni izrazi za telesnu invalidnost*

Nenad GLUMBIĆ^{1,**}, Mirjana ĐORĐEVIĆ¹, Miroslav PAVLOVIĆ²

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

²Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Beograd, Srbija

Stručnjaci u oblasti socijalnog modela ometenosti koriste termine u kojima se osoba nalazi na prvom mestu, dok se zastupnici manjinskog modela zalažu za korišćenje izraza u kojima se identitet osobe sa ometenošću stavlja na prvo mesto. Međutim, obe grupe izbegavaju upotrebu uvredljivih izraza koji su široko korišćeni u kolokvijalnom govoru. Cilj ovog istraživanja je identifikacija pejorativnih termina za označavanje osoba sa telesnom invalidnošću. Kao osnovni metod prikupljanja podataka korišćena je ekscerpcija pejorativnih termina iz srpskih i hrvatskih rečnika žargona i slenga. Najčešće korišćeni pejorativni izrazi odnose se na opšte karakteristike osoba sa telesnom invalidnošću, hramanje, kifoza i nizak rast. Neki pejorativni termini predstavljaju pozajmljenice iz engleskog, nemačkog, italijanskog, mađarskog i turskog jezika. S obzirom na to da se pejorativnim terminima krše verbalni tabui i zahtevi politički korektnog diskursa, oni zavređuju našu stručnu pažnju.

Ključne reči: žargon, kifoza, hramanje, terminologija

Uvod

Terminologija koja je korišćena za označavanje osoba sa nekim oblikom telesne invalidnosti menjala se u skladu sa promenama dominantnog modela ometenosti. Moralni model prema kome je ometenost doživljena kao

* Ovaj članak je proistekao iz istraživanja na projektu „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću”, (ev. br. 179017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

** Nenad Glumbić, nenadglumbic@gmail.com

inferiorno stanje na koje treba gledati sa osudom ili sažaljenjem postepeno se, u XIX veku, zamenjuje medicinskim modelom ometenosti u kome je ometenost sagledana kao direktna posledica oštećenja. Sve do implementacije socijalnog modela ometenosti koristili su se termini koji bi se danas smatrali veoma uvredljivim. Prema socijalnom modelu ometenost se više ne doživljava kao stanje koje je potrebno lečiti, već se sva pažnja usmerava na barijere, počev od onih fizičkih do prepraka nastalih zbog predrasuda i diskriminacije. Pravi se razlika između oštećenja, koje predstavlja biološku činjenicu, i ometenosti koja se sagledava kao socijalni konstrukt. Usvajanje socijalnog modela ometenosti značilo je i napuštanje terminologije u kojoj su oštećenje i poremećaj na prvom mestu (npr. paraplegičar), i posledično usvajanje termina u kojima se na prvo mesto stavlja sama osoba (npr. pacijent, osoba, učenik sa paraplegijom).

Iako je socijalni model ometenosti danas široko prihvaćen mnoge osobe sa ometenošću i istraživači u ovoj oblasti zalažu se za model manjine ili, kako se još naziva, model diverziteta. Prema ovom modelu ometenost predstavlja raznovrsno kulturološko i socio-političko iskustvo koje u velikoj meri određuje identitet pojedinca, baš kao što to čine rasna pripadnost ili seksualna orijentacija (Altman, 2001). Zastupnici ovog modela napuštaju terminologiju u kojoj se osoba stavlja na prvo mesto, jer se time, makar implicitno, nagoveštava da je stanje ometenosti nešto što je po prirodi loše. Umesto toga zalažu se za terminologiju u kojoj je identitet pojedinca na prvom mestu. Tako se, na primer, nasuprot praksi u pisanju naučnih radova, odbacuju izraz poput „osoba sa amputiranim ekstremitetima“ i zamenjuje terminom amputirac s obzirom da na oblikovanje identiteta jedne osobe u značajnoj meri utiče činjenica da ima amputirane ekstremitete (Dunn & Anrews, 2015).

Mnogi autori preispituju shvatanje invaliditeta kao lične tragedije. Prihvatajući pozitivan identitet osobe sa oštećenjem oni odbacuju uobičajeno shvatanje normalnosti (Swain & French, 2000). Analiza diskursa pokazuje da nova, pozitivna reprezentacija ometenosti, ne donosi nužno i realno sagledavanje situacije. Grue (2016) izdvaja tri oblika medijske prezentacije ometenosti. Na prvom mestu i najmanje medijski atraktivni su pojedinci sa oštećenjima koji su prevazišli svoja ograničenja upornim radom i uz podršku neposrednog okruženja. Drugi fenomen je tzv. superobogaljenost koja se beleži kod hendikepiranih osoba koje postižu izuzetna postignuća, najčešće u sportu. Superobogaljenost je zbir oštećenja i postignuća i nijedan superobogalj nema oštećenje koje ne bi mogao da prevaziđe. Treći oblik medijske prezentacije jesu izmišljeni likovi holivudske produkcije koji, i pored nekog

oblika ometenosti, imaju visoka postignuća ili super moći. Uspostavljanje uzročne relacije između oštećenja i postignuća zajedničko je svim navedenim pristupima. Valorizacija oštećenja se vrši na osnovu postignuća koja nisu inherentna samom oštećenju niti iz njega direktno proističu. Drugi zajednički element je shvatanje da se oštećenje može prevazići snagom volje ili upotrebom tehničkih sredstava. Pošto je reč o pozitivnoj reprezentaciji ometenosti niko ne sme da kaže ništa protiv osobe koja na sebe preuzima takvu socijalnu ulogu ili institucije koja je promoviše. Ovakva medijska prezentacija ometenosti izraz je koerzivne ideologije kompenzacije i postignuća prema kojoj su osobe kojima nedostaje volja da se uzdignu iznad vlastite ometenosti dostojne prezira (Grue, 2016).

Terminološka rešenja vezana za socijalni i manjinski model ometenosti, ma kako različita bila, polaze od premise da se upotrebom određenih termina ne sme narušiti dostojanstvo osoba sa invaliditetom. Videli smo da u analizi diskursa Grue (2016) zaoštava svoju poziciju korišćenjem okazionalizma superkrip tj. superbogalj. Međutim, stručni i novinski žargon uglavnom koriste politički korektan govor za označavanje telesne invalidnosti. Stručna javnost gotovo u potpunosti zanemaruje pejorativne izraze koji nekada pripadaju omladinskom ili subkulturnom žargonu, mada se njihova upotreba može ustaliti u standardnom jeziku. Otuda je cilj ovog istraživanja identifikacija pejorativnih izraza za označavanje telesne invalidnosti.

Metod istraživanja

Kao glavni metod prikupljanja podataka korišćena je ekscerpcija reči koje se odnose na različite forme telesne invalidnosti iz sledećih štampanih rečnika: Rječnik hrvatskog žargona (Sabljak, 2013), Beogradski frajerski rečnik (Imami, 2003); Rečnik savremenog beogradskog žargona (Gerzić & Gerzić, 2002); Rečnik srpskog žargona (Gerzić, 2012) i Rečnik opscenih reči i izraza (Šipka, 2011).

Rezultati istraživanja sa díksusíjom

Za osobu koja ima neku telesnu manu kaže se da je falična ili felerična. U oba slučaja reč je o posuđenicama iz nemačkog jezika. Pridev faličan „uvezen“ je iz nemačke leksike (glagol fehlen u značenju nedostajati, faliti),

preko italijanskog glagola fallire u istom značenju. Na sličan način je pridev feleričan izveden iz nemačke imenice Fehler (nedostatak). Obe reči, dakle, označavaju osobu sa nekim telesnim nedostatkom. Pošto se pozajmljivanje vrši iz jezika sa kojim postoji intenzivan jezički transfer mnogi izrazi kojima se obeležava telesna invalidnost u srpskom i hrvatskom žargonu potiču i iz turskog, engleskog, italijanskog i mađarskog jezika.

Ružna osoba sa telesnom manom označava se engleskom rečju frik (freak – nakaza). Pored navedenog značenja termin freak se koristi i za označavanje nesvakidašnje, čudne i pomalo zastrašujuće osobe, što se dodatno ističe korišćenjem augmentativne forme frikčina (Sabljak, 2013).

U opštije oznake za telesnu invalidnost spada i pridev maćav. U Dubrovniku, Splitu i drugim mestima hrvatskog primorja reč maća označava mrlju ili fleku. Pridev maćav se u Mulasmajićevom (2011) rečniku turcizama, kolokvijalizama i islamskih reči prevodi kao pegav, tako da bi se u ovom kontekstu moglo govoriti o osobi sa manom, koja je na neki način obeležena. Po svemu sudeći ovaj žargonski izraz nije u frekventnoj upotrebi. Promene u žargonskoj leksici odvijaju se veoma brzo. Pošto svaka nova socijalna i uzrasna grupa teži stvaranju žargonskih izraza mnogi od njih izlaze iz aktivne upotrebe pre nego što se rečnik objavi (Kovačević, 2001). Tako se i ovaj termin tek ponekad koristi u značenju feleričan, označen ili bolešljiv.

Za čoveka kome nedostaje neki deo tela koristi se turcizam sakat. Ekvivalent ovom pojmu je sekundarni prosti pridev kljakav, koji potiče od praslovenske osnove na koju je dodat sufiks za građenje prideva. Ove morfeme danas predstavljaju nesamostalne, gole osnove. Kada govorimo o formantima izvedenih sekundarnih prideva najproduktivniji je sufiks -av, kojim je izvedeno mnoštvo prideva, uključujući i pridev kljakav. Dodavanjem tvorbenog formanta -ast dobija se pridev subjektivne ocene (kljakast). Ovi pridevi gotovo uvek predstavljaju deminutive i hipokoristike motivnih prideva, ali je pridev kljakast izuzetak, zato što predstavlja apsolutni stepen osobine, pa različiti sufiksi ne mogu da utiču na njegovo značenje. Na onovu prideva ove kategorije grade se imenice kojima se označavaju ljudske osobine. Najfrekventniji sufiks -ost korišćen je i u ovom slučaju (kljakavost). Korišćenjem uobičajenih tvorbenih formanata -ac i -ica dobijamo nazive za osobe muškog i ženskog pola (kljakavac, kljakavica), dok je glagol kljakaviti izveden dodavanjem sufiksa -i (Dragičević, 2001). Pridevi kljast i kljastav takođe opisuju osobu kojoj nedostaje deo tela.

U Rječniku hrvatskog žargona (Sabljak, 2013) čovek koji je kljast označen je kao čuklavec ili čukljavec. Ova reč, mađarskog porekla (csonka) pominje se i u Krležinom delu „Balade Petrice Kerempuha“, a i danas je prisutna, uglavnom kod kajkavskih govornika. U Rječniku hrvatskog žargona navodi se i termin kripl (eng. cripple) u doslovnom značenju sakat, bogalj, dok se u rečnicima srpskog žargona (Gerzić, 2012; Gerzić & Gerzić, 2002; Imami, 2003) ova reč koristi za označavanje izuzetno ružne osobe.

Jedno od najupadljivijih telesnih obeležja jeste način hoda, te ne čudi što se za označavanje hrome osobe koristi na desetine različitih termina u srpskom i hrvatskom jeziku. Čopav, ćopavko, ćopa, ćopo, ćopavac i ćopavica različiti su nazivi za hromu osobu koji potiču iz persijskog jezika (čul – kriv, pa – noga). Pridevi šepav i hrom, kao i imenice šepavac i šeps, takođe su u širokoj upotrebi. U žargonu se hroma osoba označava izrazom Her Flik što je aluzija na lik iz poznate serije „Alo, alo“. Neke imenice (aksavko, coto, leteća noga, trotoslav) i pridevi (aksav, cotav, hevrav) pominju se samo u Rječniku hrvatskog žargona (Sabljak, 2013), dok se u Srbiji češće koristi termin šantav, kao i turcizmi bangav, bagav i banjgav. Termini contav i cotav su arhaizmi, a i u Hrvatskoj se uglavnom koriste u ograničenom području Dalmacije i Like. U Splitu se koristi glagol cotati kao sinonim za hramati, a u Sabljakovom rečniku (2013) pominju se i drugi izrazi (gaziti štake, imati trule gombe, mucati na jednu nogu, nositi križ, obući se u šumi i skakati na levo).

Najveći broj prideva za označavanje telesne invalidnosti završava se sufiksom -av. Ako se ovim pridevima označavaju ljudske osobine u najvećem broju slučajeva odnose se na fizičke karakteristike. Značenje ovih prideva dobija se isticanjem neke pojedinosti, dela tela ili izrasline na telu, a ako je u tvorbenoj osnovi glagol, onda se pridevima obično ističe karakteristična radnja koja je u vezi sa telesnim izgledom (šantav, šepav). Većina takvih prideva ističe neku neželjenu osobinu (Dragičević, 2001). Može se reći da tvorbena formant -av unosi pejorativnost u značenje prideva.

Kifoza, kao upadljiva telesna karakteristika, našla je svoj izraz i u jeziku. Obično se na imeničku tvorbenu osnovu (grba, gura) dodaje sufiks -av pa se time osoba sa kifozom označava kao grbava ili gurava. Grbav i gurav su denominalni pridevi koji pokazuju da ta osoba ima ono što motivna imenica znači (Dragičević, 2001). U nekim delovima Hrvatske se na italijansku imenicu goba (grba) dodaje sufiks -av i tako dobijeni pridev gobav ima isto značenje kao i reči grbav i gurav. Iz reči goba izvedene su imenice goban i gobica za označavanje muškarca i žene sa grbom.

Za čoveka koji nema jednu ruku žargonski se kaže da nema šljakaru, da ima jedno veslo ili se označava terminima čandavko, hobotnica ili džek pot, dok se za osobu bez nogu koristi izraz glavotrupac. Osobe niskog rasta označavaju se brojnim pejorativnim terminima, bez obzira da li je reč o fiziološkim oblicima niskog rasta ili o poremećaju rasta izazvanog različitim činiocima. Najpoznatiji su termini patuljak, patuljka, kepec, pecke (izvedeno premetanjem od kepec), lilić (od Liliputanac), ali postoje i brojne druge imenice (badža, deva, dokolenica, kikirez, krdža, patak, patka, patakac, patakos, patosmen, pence, penceta, piksla, potvi, raca, tranzistor, čilet, finta, cervce, cervceta, crevce, crevceta, crvoljak, crvoljka, crcoljak, crcoljka) ili izrazi (metar i/žilet, šumska jagoda, čunga-lunga) za označavanje niskog rasta.

Zaključak

Najveći broj pejorativnih izraza za označavanje telesne invalidnosti uključuje opšte nazive za osobe sa nekom telesnom manom; imenice, prideve i glagole, kojima se obeležava i opisuje hroma osoba i način njenog hoda i, u nešto manjoj meri, nazive za osobe koje imaju kifoza ili kojima nedostaju neki delovi tela. Zabeležen je i veliki broj žargonskih izraza sa označavanje osoba niskog rasta. Sufiks -av, koji je tvorbeno plodan i u standardnom jeziku i u žargonu, uglavnom se koristi za građenje pejorativnih prideva. Neki pejorativi predstavljaju pozajmljenice iz engleskog, nemačkog, mađarskog, italijanskog i turskog jezika. Mimo jasno definisanih granica stručnog žargona postoji čitav jedan svet substandardne leksike za označavanje telesne invalidnosti koji takođe zavređuje našu pažnju.

Literatura

- Altman, B. (2001). Disability definitions, models, classification schemes, and applications. In G. L. Albrecht, K. D. Seelman & M. Bury (Eds.), *Handbook of disability studies* (pp. 97–122). Thousand Oaks: Sage.
- Dragičević, R. (2001). *Pridevi sa značenjem ljudskih osobina u savremenom srpskom jeziku, tvorbeni i semantička analiza*. Biblioteka Južnoslovenskog filologa. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.

- Dunn, D. S., & Andrews, E. E. (2015). Person-first and identity-first language: Developing psychologists' cultural competence using disability language. *American Psychologist*, 70(3), 255–264.
- Gerzić, B. (2012). *Rečnik srpskog žargona*. Beograd: Samostalno autorsko izdanje.
- Gerzić, B., & Gerzić, N. (2002). *Rečnik savremenog beogradskog žargona*. Beograd: Istar.
- Grue, J. (2016). *Disability and discourse analysis*. Burlington: Ashgate Publishing Company.
- Imami, P. (2003). *Beogradski frajerski rečnik*. Beograd: NNK Internacional.
- Kovačević, B. (2002). Hrvatski žargon ili hrvatski žargoni (uz Rječnik hrvatskoga žargona Tomislava Sabljaka). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 27(1), 378–383.
- Mulasmajić, N. (2011). *Bosnian-English dictionary*. Bloomington: Author House.
- Sabljak, T. (2013). *Rječnik hrvatskog žargona*. Zagreb: Profil knjiga.
- Swain, J., & French, S. (2000). Towards an affirmation model of disability. *Disability & Society*, 15(4), 569–582.
- Šipka, D. (2011). *Rečnik opscenih reči i izraza*. Beograd – Novi Sad: Kornet & Prometej.

PEJORATIVE TERMS FOR PHYSICAL DISABILITY

Nenad Glumbić¹, Mirjana Đorđević¹, & Miroslav Pavlović²

¹*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia*

²*Institute for Promotion of Education, Belgrade, Serbia*

Abstract

Professionals in a field of social model of disability use person-first terminology, while proponents of the minority model advocate the use of identity-first terminology. However, both groups tend to avoid derogatory terms that are widely used in colloquial language. The objective of this research was to identify pejorative terms for persons with physical disability. The main method of data collection was the excerption of pejorative words related to physical disability from Serbian and Croatian slang and jargon dictionaries. The most frequent pejorative expressions refer to general characteristics of people with physical disability, limping, kyphosis and short stature. Some pejorative terms are loanwords from English, Germany, Italian, Hungarian and Turkish. Since the pejorative terms violate verbal taboos and the requirements of politically correct discourse they merit our professional attention.

Key words: jargon, kyphosis, limping, terminology